

לעילוי נשמה
הרב חפץ בן אסתר זצ"ל

פרשת בשלח – שבת שירה

חידושי תורה ושאלות מ - א' ועד ת' על פרשת השבוע וענייני דיומא מהמפרשים מדרשים וכד'

התשובות מסודרות לפי סדר א-ב

בפרשה 116 פסוקים = ?-הנה מלך, ינון

?-הנה מלך ?-הנה מלך ?-הנה מלך לעלם ועד

בפרשת בשלח מצווה לא תעשה אחת - שלא נצא בשבת חוץ לתחום (ספר החינוך)

נוהגים בשבת שירה לפזר גרעינים לציפורים כיון שאמר משה רבינו **ששתי ימים תלקטוהו וביום השביעי שבת לא יהיה בו**. (טו כו) אמרו דתן ואבירם אנהנו נעשה כנגדו. וביום שישי לא אכלו את המן שיש אצלםם ובליל שבת הלכו והחביאו את המן שלהם בשדה. **ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקט ולא מצאו. תרגום יונתן** – ונהו ביוםא שביעאה נפקו מן רשיעי עמא למילקוט מנא וקלא אשקחו. מה עשה הקב"ה באותו לילה שלא ציפורים ועופות ואכלו את המן שהחביאו לכך נוהגים לפזר בשבת זו גרעינים לציפורים. (טעמי המנהגים)

החל מחודש שבט אין לך שבועיים שבהם אין יום חג - ראש חודש שבט, ט"ו בשבט, ראש חודש אדר, חג הפורים, ראש חודש ניסן, ימי הפסח, ראש חודש אייר, פסח שני ול"ג בעומר, ראש חודש סיון, חג השבועות. (רבי חיים מצאנז)

עַיִן וְזַמְרַת יְ-ה וְיָהִי לִי לִישׁוּעָה זָה אֶ-לִי וְאֶנְוָהוּ אֶ-לֵהִי אֲבִי וְאֶרְמְמֶנְהוּ. (טו ב) דתניא **זָה אֶ-לִי וְאֶנְוָהוּ** התנאה לפניו במצוות עשה לפניו סוכה נאה ולולב נאה ושופר נאה ציצית נאה ספר תורה נאה וכתוב בו לשמו בדיו נאה בקולמוס נאה בבלבר אומן וכורכו בשיראין נאין (שבת קל"ג ע"ב)

וכן איתא בגמרא (בבא קמא ט א-ב) **אָמַר רַבִּי זִירָא אָמַר רַב הוֹנָא** – בַּמְצֻנָה – עַד שְׁלִישׁ. מאי שְׁלִישׁ? אֵילִימָא שְׁלִישׁ בֵּיתוֹ, אֶלְאָ מַעְתָּה, אִי אֵיתְרַמִּי לִיהַ תְּלַתָּא מְצֻנָתָא [אם מזדמנות לו שלוש מצוות] – לִיתִיב לְכוּלִּיהַ בֵּיתָהּ [יתן את כל ביתו] !! אֶלְאָ אָמַר רַבִּי זִירָא: בְּהִידוּר מְצֻנָה – עַד שְׁלִישׁ בַּמְצֻנָה. [שאם רוצה אדם להדר במצווה מסויימת ולהוסיף בטיב או בנוי – מוסיף עד שליש מן המחיר הקבוע לאותו דבר, ויותר מכך אינו מחוייב אפילו לשם הידור] **בְּעֵי רַב אֶשְׁי: שְׁלִישׁ מְלָגוֹ, או שְׁלִישׁ מְלָבָר? תִּיקוּ. בַּמְעַרְבָא אָמְרִי מִשְׁמִיהַ דְּרַבִּי זִירָא: עַד שְׁלִישׁ – מִשְׁלוֹ. מִכָּאֵן וְאֵילָךְ – מִשְׁלַל הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא.** פרש"י **שְׁלִישׁ בֵּיתוֹ** - שחייב אדם לבזבז במצוות לולב או ציצית או ספר תורה שליש מה שיש לו.

לכאורה מה השייכות שיש לשירת הים שמשם לומדים ענין הידור מצוה, ומדוע דווקא עד שליש.

יבואר ע"פ תרגום יונתן - ודבר שית מָאָה רְתִיכִין בְּחִירִין וְכָל רְתִיכִי מְצַרְאֵי עֲבָדֵי דְדְחִילוּ מִפְתַּגְמָא דִּי דְלָא מִיתוּ בְּמוֹתָנָא וְלָא בְּבַרְדָּא וּמוֹלִיתָא **תְּלִיתָתָא** לְמַנְגַד וְלְמַרְדוּף בְּבִהִילוֹ אוֹסִיף **עַל כָּל רְתִיכָא וְרְתִיכָא.** איתא בירושלמי - בראשונה לא היו אלא שנים, דכתיב (בראשית מא, מ) **וַיִּרְכַּב אֹתוֹ בְּמִרְכַּבַת הַמִּשְׁנָה,** עמד פרעה ועשה שלש, שנאמר **וְשָׁלְשָׁם עַל כְּלוֹ,** עמדה מלכות הרשעה ועשתה ארבע. ובר"ש שם: פירוש, פרעה קשר ג' סוסים במרכבה כדי שירוצו מהרה. וכן איתא במכילתא: **וְשָׁלְשָׁם עַל כְּלוֹ,** רבן שמעון בן גמליאל אמר, זה השלישי שעל המרכבה, לשעבר לא היו אלא ב' שהיו מריצים המרכבה, ופרעה הוסיף עליהם אחר שבביל למהר לרדוף אחרי ישראל. וכן שלמה הוסיף עד ד' דכתיב **וַתַּעֲלֶה וַתִּצָּא מִרְכַּבָּהּ מִמְצָרַיִם בְּשֵׁשׁ מֵאוֹת כֶּסֶף וְסוֹסֵי בַחֲמִשִּׁים וּמֵאָה.** (מלכים א י כט) נמצא בכל מרכבה ד' סוסים כפי כסף הסוס. (תוספות) וזהו הפירוש: **וְשָׁלְשָׁם עַל כְּלוֹ.** וזה גם כן כוונת התרגום יונתן: **'מוליתא תליתאה',** היינו סוס, כענין מוליתות של בית רבי' (בגמרא שבת נב). וזה מבואר ענין הידור מצוה: ואם כן הוסיף פרעה הידור שלישי בעבירה לרדוף אחרי ישראל, והנה השי"ת לקח ממנו נקם **'סוס ורכבו רמה בים' 'ומבחר שלשיו טבעו בים סוף',** על כן שוררו לפניו **זָה אֶ-לִי וְאֶנְוָהוּ,** 'התנאה לפניו במצוות', וממילא נשמע ד' הידור מצווה עד שליש, כמו שפרעה התנאה בהידור שלישי בעבירה, והשי"ת **מבחר שלשיו טבעו בים סוף,** הנה מחויבים אנחנו להתנאות לפניו במצוותיו בתוספת שליש, ממילא לפי זה נדע דפירוש 'שלישי' בזה הוא חלק שלישי נוסף על השנים. (בני יששכר' מאמרי השבתות מאמר ב אות ה). **הניסים הרבים שהיו במים בשעת קריעת ים סוף** - זימן להם הקב"ה אילנות מלאים בפירות שצמחו משני צידי השביל שלהם כדי שישביעו רעבונם, עשה את הים לישראל כבית בשמים המשיבים את נפש האדם הפיח רוח מגן עדן ומשם באו הריחות הטובים, המים נעשו כמין כיפה מעל ראשיהם. הקירות שהפרידו בין שביל לשביל נעשו כאבני ספיר וכיהלומים זכים, כל שבט הלך בשביל נפרד משלו, קרקע הים שהתייבשה לא נעשתה גוש אחד, היא הייתה כפסיפס של אבני שיש. בני ישראל לא הלכו בים מקצה אחד למשנהו, אלא נכנסו בצד אחד והלכו מעגלית עד שיצאו באותו צד במקום אחר, משום שהים נבקע בצורת קשת. צורת בקיעה זו זירזה את טביעת המצרים במים. מהים יצאו מים מתוקים ובני ישראל שתו מהם, ואילו המצרים הסובלים מצמא – התעלפו. המים המתוקים הנקראים נוזלים נותרו תלויים באוויר ולא נפלו לארץ כטבעם. רק לאחר שסיימו ישראל לשנות מהמים המתוקים, הם קפאו ונערכו שוב. קרקע הים פלטה גם ירקות, והבהמות הרבות של ישראל ניזונו מהם. היו חלשים וזקנים בבני ישראל שברוך הטבע היו צריכים להתעכב כאשר עברו את הים, אבל הקב"ה עשה להם נס והקל עליהם את הדרך, והם הצליחו לעבור את הים כבר באותו הלילה. הים התייבצו לגובה מימינם ומשמאלם של בני ישראל כאילו היו צוקים גבוהים ורמים, הם ניצבו בגובה רב ונראו למרחוק, עד שכל אומות העולם ראו אותם וכל המלכים והנסיכים נבהלו מפניהם. גם את חוש השמיעה איבדו המצרים, ולא שמעו את קול הים בהמונו; הם גם לא חשו בריח הים כי התבטל מהם גם חוש הריח. הם איבדו גם את חוש המישוש, ולא חשו שהקירות שהם נתמכים בהם הרי הם מי הים הקפואים. אבנים רבות נפלו עליהם והרגו אותם. המצרים נעו כעטלפים, ולא הבחינו שהם נכנסים לתוך הים. בחשכה הסמיכה ששררה הם חשבו שבני ישראל הולכים על שפת הים ולא בתוכו, עמוד הענן הפך עתה את כל המצולה לטיט, והמצרים טבעו בו. הייתה זו מידה כנגד מידה על שהכריחו את בני ישראל להתבוסס בטיט בעת עבודת הפרך. בנוסף הומטרו על המצרים מן השמיים אבנים וגחלים של אש ושל ברד. גם החיצים שהטילו המצרים על ישראל חזרו אליהם ופגעו בהם, ה' הסיר אופן אחד ממרכבותיהם של המצרים. כשראו המצרים את הרעה הממשמת ובאה עליהם הם רצו לחזור ליבשה, אבל הרכב שהיה מחוסר אופן נסחף ונגרר לכיוון הנגדי. רוב המצרים נפלו מהמרכבות ולא יכלו להתרומם בדרך נס הם נסו לתוך הים. אלו שכבר היו בים ניסו לחזור לאחוריהם, אך הסוסים שלהם לא רצו לחזור. אדרבה, הם נכנסו לתוך המים בכוח, כאילו דרבנו אותם להתקדם לכיוון הזה, וכך הטביעו את הרוכבים. היו גם מצרים ששקעו בבוץ ולא יכלו לזוז ממקומם. הקב"ה ציווה שארץ מצרים תתרומם למעלה, כדי שאלו שנשארו שם יראו במפלת המצרים בים, ישראל גם ראו כעת את השר העליון של מצרים מת. פרעה ניצל מנחשול המים. היה נס גדול בהצלתו; כדי שיודיע ויפרסם לכול את גדלות ה'. (מכילתא)

ויאמר י-הוה אל משה קנה זאת זכרון בספר ושם באזני יהושע כי מחה אמה את זכר עמלק מתחת השמים. (יח יד)
 כל האולות נרמזים בתיבת 'אמחה'. כי מחה כל המחיות יהיו על ידי אמחה. גאולת מצרים היתה על ידי - אהרון, משה, חור, ה' ית"ש.
 גאולת בבל היתה על ידי - אסתר, מרדכי, חרבונה, ה' ית"ש. גאולה העתידה תהיה על ידי - אליהו, משיח, ח' נסיכים ה' ית"ש. (אמרי נעם)
 דאיתא בגמרא - 'והנה זה שלום אשור כי בא בארצנו וכי דרוך בארמנותינו והקמנו עליו שבעה רועים ושמנה נסיכי אדם' (מייכה ה ד).
 מאן נינהו שבעה רועים? דוד באמצע, אדם שת ומתושלח מימנו, אברהם יעקב ומשה בשמאלו. ומאן נינהו שמנה נסיכי אדם?
 לשי, נשאול, ושמואל, עמוס, וצפניה, צדקיה, ומשיח, ואלהו. (סוכה נב:)
 כתב ה'בן יהודעי' - ונראה לי שבעה רועים כנגד תורה שבכתב שהיא שבעה ספרים כמו שאמרו רז"ל (שבת קטו): על פסוק (משלי ט, א)
'הצבה עמויה שבעה' ושמונה נסיכים כנגד תורה שבעל פה שיש בה שמונה דרגות, שהם כשר ופסול, חייב וזכאי, טהור וטמא, אסור ומותר.

שאלות

- א. ראה בפרשתנו שתחיית המתים מן התורה.
- ב. ויקח משה את עצמות יוסף עמו (יג ט) מה בא לרבות את. היל"ל ויקח משה עצמות יוסף עמו.
- ג. ויותר אנשים ממנו עד בקר וירם תולעים ויבאש ויקצה עליהם משה. (טז כ) כאן נוקט לשון תולעים ואילו להלן נוקט לשון רמה. שנאמר ויניחו אתו עד הבקר כאשר צוה משה ולא הבאיש ורמה לא היתה בו. (טז כד), מה הטעם ששינה הכתוב, מה ההבדל בין רמה ותולעה. וכן בפרקי אבות (ג א) לא אתה הולך? למקום עפר רמה ותולעה.
- ד. בשבתנו על סיר הבשר באכלנו לחם לשבע פי הוצאתם אתנו אל המדבר הנה להמית את כל הקהל הנה ברעב. (יז א) אם תבן לא ניתן להם ק"ו שלא ניתן להם בשר וכן לחם לשבע שהרי אכלו לחם עוני כדאמרין (הגש"פ) הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים.
- ה. ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקט ולא מצאו. (טז כז) כיון שלא מצאו לא לקטו. אם היו מוצאים ולוקטים על איזו מלאכה היו עוברים.
- ו. שלושה פסוקים ברצף בקריעת ים סוף, בכל אחד מהם ישנם ע"ב אותיות, ומהם יוצא שם ע"ב, ובו קרע משה את הים.
- ז. בפרשתנו לומדים שכל המעשה את חברו לדבר מצוה [גורם לחברו לעסוק בדבר מצוה] מעלה עליו הכתוב כאילו עשה בעצמו.
- ח. פסוק בפרשה בו יש את כל אותיות האלפא ביתא.
- ט. היה ראוי להיות משיח ובגלל שלא אמר שירה מידת הדין קטרגה עליו, שהיה אז פתח לגאולה ונסתם.
- טו. ואפסדה בפרעה ובכל חילו ונדעו מצרים פי אני י-הוה (יד ד) איתא בחז"ל שפרעה ניצל וברח לניווה וכתוב לא נשאר בהם עד אהד. (יד כח) אבל אחד נשאר דהיינו פרעה. לכאורה הרי כבר כתוב ואפסדה בפרעה.
- י. שבו איש תחתיו אל יצא איש ממקומו ביום השביעי. (טז כט) חכמים גדרו גדר ואסרו שלא לילך בשבת יותר מאלפים אמה מחוץ לעיר. מהו שייעור חוץ לתחום מן התורה.
- כ. שלחה אסתר לחכמים וביקשה שיצרפו את מגילת אסתר לכתבי הקודש. ומאמר אסתר קים דברי הפרים האלה ונכתב בספר. (אסתר ט לב) פרש"י - אסתר בקשה מאת חכמי הדור לקבוע ולכתב ספר זה עם שאר הפתובים. וזהו 'ונכתב בספר'. בפרשתנו מצאו חכמים רמז בתורה לאפשרות למלא את בקשתה.
- ל. ויהי בערב ותעל השלול ותכס את המחנה ובבקר היתה שכבת הטל סביב למחנה. (טז יג) בני ישראל יכלו לטעום בבשר השלול את כל הטעמים חוץ מטעם בעל חיים זה, והטעם בזה.
- מ. חכם לב יחזק מצות (משלי י ה) פרש"י - משה רבינו שכל ישראל היו עוסקו בבית מצרים והוא היה עוסק במצוות שנאמר ויקח משה את עצמות יוסף עמו וגו'. לכאורה יותר שייך לקרוא לזה חסידות וצדקות וכדו' מדוע נקרא חכמה? ועוד דאיתא בגמרא (זבחים קא.) אמר רב משה רבינו כהן גדול היה וחולק בקדשי שמים. אם כן אסור לו להיטמא למת אפילו לקרובים.
- מ. ויקח משה את עצמות יוסף עמו פי השבע השביעי את בני ישראל לאמר פקד פקד אלהים אתכם והעליתם את עצמתי מזה אתכם. (יג ט) איתא במדרש (ילקוט"ש רכז) ויש אומרים נטל [משה] חרס וכתב עליו שם המפורש והשליך ליאור מיד צף ועלה ארונו של יוסף. לכאורה קשה מהגמרא (סוכה ג:) בשעה שפרש דוד שיתין, שהם המערות והנקבים ביסוד המקדש צף, ועלה התהום ורצה לשטוף את העולם אמר דוד: האם יש מי שידוע אם מותר לכתוב שם של קודש על חרס נזרק אותו לתהום וינוח התהום לא היה מי שיאמר לו דבר. אמר דוד: כל מי שידוע לומר ואינו אומר לי דבר, יחנק בגרונו. נשא אחיתופל קל וחומר בעצמו מדעתו, ואמר: ומה לעשות שלום בין איש לאשתו בדין סוטה, שבעלה חושד בה שנטמאה עם אחר אמרה תורה: שמי שנכתב בקדושה ימחה על המים, שכן בסוטה מוחקים מגילה שכתוב בה שם ה' במים ששונה הסוטה, לעשות שלום לכל העולם כולו - על אחת כמה וכמה שמותר. אמר לדוד: מותר הדבר. מה הטעם שלא פשט דוד מהכא דמשה רבינו נהג כן, דכתב שם אחספא להעלות ארונו של יוסף. איזה שם כתב משה?
- נ. ויצעק אל י-הוה ויזרחו י-הוה עץ וישלח אל המים וימתקו המים (טו כה) מה הטעם שנכתב אל י-הוה ויזרחו י-הוה בכפל לשון.
- ס. ואמר פרעה לבני ישראל נבכים הם בארץ סגור עליהם המדבר. (יד ג) תרגום יונתן - ויגמר פרעה לדתן ולאבירם בני ישראל דמשפתיירו במצרים וכו' מה הטעם שלא מתו במכת חרושך והא איתא במדרש (ש"ר יד ג) שקהיו בישראל באותו הדור רשעים, ולא היו רוצים לצאת. ומתו בשלש ימי אפלה, פדי שלא יראו מצרים במפלתם ויאמרו: אף הם לוקים כמונו. מה הסיבה שלא יצאו דתן ואבירם ממצרים עם כל בני ישראל. וכן בפסוק ולא שמעו אל משה ויותר אנשים ממנו עד בקר (טז כ) תרגום יונתן - ולא קבילו מן משה ושיירו דתן ואבירם גובריניא תיביא מניה עד צפרא. מה המכנה המשותף בין פרשת וישלח, פרשת בשלח, פרשת שלח?
- ע. ובני ישראל הלכו בניבשה בתוך הים והמים להם חמה מימינם ומשמאלם. (יד כט) מה הטעם דכתיב חמה בכתב חסר והוא מלשון כעס.
- צ. ויבאו בני ישראל בתוך הים בניבשה והמים להם חומה מימינם ומשמאלם. (יד כב) מה הטעם שהקדים ים ליבשה, וכן כתיב חומה בכתב מלא. ואילו בפסוק ובני ישראל הלכו בניבשה בתוך הים והמים להם חמה מימינם ומשמאלם. (יד כט) הקדים יבשה לים, וכתב חמה בכתב חסר.
- ק. פי מחה אמחה את זכר עמלק מתחת השמים. (יז יד) משמע שהקב"ה ימחה את שמו. ואילו בפרשת כי תצא כתיב תמחה את זכר עמלק מתחת השמים לא תשכח. (דברים כה יט) משמע שהציווי מוטל על בני ישראל.
- ר. ויהי בשלח פרעה את העם ולא נחם א-להים דרוך ארץ פלשתים פי קרוב הוא (יז יז) איתא במדרש (שמות רבה פרשה כ פסקה יא) שטעו שבטו של אפרים ויצאו ממצרים 30 שנה לפני שהושלם הקץ ומתו מאתיים אלף איש. (וכן בתרגום יונתן). כיצד יצאו בני אפרים ממצרים לפני הזמן והרי לא היה עבד יכול לברוח ממצרים לפי שהיתה סגורה ומסוגרת. וכתב האוה"ח (במדבר כב ה) ג' יועצים היו לפרעה ואחד מהם הוא בלעם, והוא אשר יעץ עליהם רעה, ובכשפיו העמיד כישוף לכל יוכל עבד לברוח ממצרים, והיה מוטבח כי לעולם לא יצא עם ישראל ממצרים. בזכות מי לא שלט בהם הכישוף.
- ש. לאיזה גובה היה מגיע המן כשהיה יורד, והטעם בזה.
- ת. וידי משה כבדים וניקחו אבן וישמימו תחתיו וישב עליה ואתה וחרו תמכו בנדיו מזה אהד ויזהו ידיו אמונה עד בא השמש. (יז יב) מה הטעם שאהרון וחרו הוצרכו לתמוך בידיו של משה רבינו.

תשובות

- א. **אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לי-הוה** (טו א) אמר רבי מאיר מנין לתחיית המתים מן התורה, שנאמר **אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לי-הוה**, שר לא נאמר אלא **ישיר**, מכאן לתחיית המתים מן התורה. משמע לעתיד (סנהדרין צא): * **ישיר** בגימטריא **ולעתיד** (520) לבוא יבוא משה ושבעה רועים. (רבינו יהודה החסיד)
- ב. בתיה בת פרעה שגידלה את משה ככו, לקח משה את גם את עצמותיה ביחד עם עצמות יוסף. וזאת כאות להכרת הטוב שהוציאה אותו מהמים וגידלה אותו בנאמנות. (חמדת הימים פרשת ויחי (כפג))
- ג. גדולים שבהם קורא **תולעה**. קטנים שבהם קורא **רמה**. ללמד שהיות והותירו את המו עד הבוקר שלא כמצווה נעשו אפילו תולעים גדולים. אבל בשבת שהיו מצווים להניחו עד הבוקר. אפילו **רמה** – שהיא קטנה – **לא היתה בו**. (בשם הגר"א)
- ד. דגים היו מצויים במצרים והם קרויים בשר – ונשות ישראל היו צדו אותם בכדיהן ומאכילות לבעליהן. (אזנים לתורה) כמו שדרשו רז"ל **זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם**. (במדבר יא ה) מלמד שגם במצרים זימו להם הקב"ה ספוקיהם (בעה"ט) **א"נ** הם אותם שלא היו עליהם עול סבלות מצרים והם השוטרים ואולי שהם הרשומים ברשע **הוא דתו ואבירם**. (אוה"ה)
- ה. הוצאה והכנסה מרשות לרשות והעברה ד' אמות ברשות הרבים של הכלי והמו בתוכו. (שביתת השבת) והספורנו כתב וזה היה חלול שבת בלי ספק אם היו מלקטים הדבר במקום גדול. כאמרם ז"ל (שבת קז ב) **האי מאו דתלש כשותא מהזמי והיני חייב משום תולש**.
- ו. **ויסע מלאך הא-להים ההלך לפני מחנה ישראל וילך מאחריהם**. ויסע עמו **הענן מפניהם ויעמד מאחריהם**. ויבא **בין מחנה מצרים ובין מחנה ישראל**. ויהי **הענן והחשך ויאר את הלילה**. ולא **הרב זה אל זה** כל הלילה. ויט **משה את ידו על הים**. ויולד **י-הוה את הים ברוח קדים עזה כל הלילה**. וישם את הים **לחרבה**. ויבקעו **המים**. (יד יט-כא) * ויש בהם נ"ו תיבות כמנין כלו, זש"ה (שה"ש ה טו) **כלו מקמדים**. (רבינו אפרים)
- ז. **וימטף אשר הכיף בו את היאר קת פיך והלקת**. (זו ה) וכי משה הכהו ליאור? והלא מפורש בתורה שאהרן הכהו! אלא לומר לך שכל המעשה את חברו לדבר מצוה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה הוא עצמו. (סנהדרין צט):
- ז. **זה הדבר אשר צוה י-הוה לקטו ממנו איש לפי אכלו עמר לגלגלת מספר נפשתיכם איש לאשר באהלו תקחו**. (טו טז) בפסוק זה כל האלפא ביתא. מכאן שלא ניתנה תורה בדקדוקיה אלא לאוכלי המן. וכתב **בך צרינו ננגח** (תהלים מד ו) **בך** – בתורה שהיא **כ"ב** אותיות. (רבינו יהודה החסיד)
- ח. חזקיהו המלך – דכתיב: **לחרבה [למרבה] המשרה ולשלום אין קץ על פסא דוד ועל ממלכתו להכין אתה ולסעדה במשפט ובצדקה** (ישעיהו טו) **אמר ר' תנחום, דרש בר קפרא בצירופי: מפני מה כל מ"ם שבאמצע תיבה פתוח כדרכו, וזה תתום?** – מפני שביקש הקב"ה לעשות את חזקיהו משיח, ואת סנחריב גוג ומגוג, שניבא עליהם ביחזקאל לאחרית הימים, ותהא זו גאולה אחרונה אמרה מדת הדין לפני הקב"ה: **רבש"ע! ומה דוד מלך ישראל שאמר כמה שירות ושבתחות לפניך – לא עשיתו משיח, חזקיה שעשית לו כל הנסים הללו, שניצל מסנחריב ונתרפא מחוליו, ולא אמר שירה לפניך – תעשהו משיח? לכך נסתתם** שהיה אז פתח לגאולה ונסתם. (סנהדרין צד): *
- ט. טוב מותו מחייו – שהרי איבד את מלכותו. עמו. כבודו וממונו. (אזנים לתורה) ואיתא בפרקי דר"א 'שהחיהו הקב"ה לפרעה מבין המתים!'
- י. י"ב מיל כנגד מחנה ישראל. כתב הרמב"ם (הל' שבת פרק כז א) היוצא חוץ לתחום המדינה בשבת לוקה שנאמר **אל יצא איש ממקומו ביום השביעי**. מקום זה הוא תחום העיר ולא נתנה תורה שיעור לתחום זה אבל חכמים העתיקו שתחום זה הוא חוץ לשנים עשר מיל כנגד מחנה ישראל. וכך אמר להם משה רבינו לא תצאו חוץ למחנה. ומדברי סופרים שלא יצא אדם חוץ לעיר אלא עד אלפים אמה אבל חוץ לאלפים אמה אסור. שאלפים אמה הוא מגרש העיר. וכתב הב"י (או"ח שצז) שכן הסכמת הגאונים כהרמב"ם. אבל הראש והמרדכי כתבו אפילו חוץ ל"ב מיל לא מיתסר אלא מדרבנן, וכתב הרב המגיד שלדעה זו הסכימו הרמב"ו והרשב"א. (עבד המלך)
- כ. **כתב זאת זכרון בספר** (זו יד) **כתב זאת** – מה שפכתוב כאן ובמקנה תורה. "זכרון" – מה שפכתוב בפניאיים, "בספר" – מה שפכתוב בפגולה. ואם כן המגילה היא הזכרה שלישיית ולא רביעית. שכל שנזכר בתורה בענין זה נחשב אחד. ופרש"י בשלושה מקומות יש לנו להזכיר מלחמת עמלק. (מגילה ז).
- ל. לוייתן – כתיב **לדרא** באל"ף שמצאו בו כל מיני טעמים חוץ מאחד והוא טעמו של לוייתן. (בעה"ט במדבר יא כ) והטעם בזה לפי שהוא צפון לצדיקים לעתיד לבוא. שהרג הקב"ה את הנקבה של לוייתן ומלחה לצדיקים לעתיד לבוא. (בבא בתרא עד):
- מ. מת מצוה היא – לפי שכל בני ישראל עסוקים וטרודים בבית מצרים. לפיכך מותר היה לו להיטמא למת מצוה. וזו היתה החכמה שבדבר. (חזונו אליהו)
- מ. מה"ש – הוא אחד משמות ע"ב שאין בהם איסור מחיקה. וזה שנאמר (שמות ב י) 'ותקרא שמו **משה** ותאמר פי מו המים משיתהו **מה"ש** בהודו אותיות **משה**. סגולת שם זה להציף את האדם על המים שאם יזכרהו תמיד לא יטבע. ואת זה כתב משה ובכוחו צפ ארוננו של יוסף. אך כאן אי אפשר לכתוב שם זה כי דוד המלך ע"ה ביקש להוריד את המים ולא להציף וצריך לכתוב שם מפורש דאית ביה איסור מחיקה. (בו יהידע – סוכה ג נ): *
- נ. נס בתוך נס היה – לפי שהשליד עץ של הרדופני שהוא מר ועל ידו המתיק את המים. לכך ככל את שמו. (תנחומא כד. רבינו אפרים)
- ס. סוד זה לא גילו לדתו ואבירם שיוציאם ממצרים בלי לחזור אליה. לפי שהיו מוסרים ומלשינים ונזהרו שלא לגלות להם ומשום כך לא יצאו ממצרים. רק חשבו מה שביקש משה מפרעה להוציא את בני ישראל הוא רק לשלושה ימים ולא רצו לטרוח וכל שכן לשאול בגדים מהמצרים. (מ.ש.ת.) **א"נ** לא מתו בג' ימי אפילה אלא אותם שלא האמינו בהקב"ה ולא רצו לצאת והיו אומרים היאך יכול לפרנסנו בארץ לא זרועה. אבל אותם שהאמינו בהקב"ה אפילו היו רשעים לא מתו. (דעת זקנים) וכן לפי שהיו משוטרי ישראל ומסרו עצמן על ישראל וסבלו מכות כדי להקל מעליהם.
- ע. עמלק – בפרשת וישלח כתיב **אלוף קרח אלוף געתם אלוף עמלק** (בראשית לו טז) בפרשת בשלח כתיב **ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים**. (שמות יז ח) בפרשת שלח כתיב **ויבא עמלקי והקנעני והיטב בחר ההוא ויפגום עד החרמה**. (במדבר יד מה). והוא מרמז שאפילו שבא עמלק להילחם עם ישראל אינו אלא שליח מאת השי"ת. וכדאיתא במדרש (תנחומא) אין רפידים אלא שרפו ידיהם מן התורה לפיכך עמלק בא עליהם.
- פ. פסל מיכה עבר עימם – ורצה הקב"ה להטביעם דכתיב (זכריה יא) **ועבר בים צרה** כדאיתא בחז"ל לולי שהקב"ה הושיעם למען שמו שנאמר (תהלים קו ז) **וימרו על ים בים סוף**. ויושיעם למען שמו. נימרו בגימטריא והוא פסל מיכה. (עם הכולל - 262) (רבינו אפרים) *
- צ. צדיקים ומאמינים כנחשו בו עמינדב. שמשרו נפשם לכבוד הקב"ה נכנסו לים ממש. כדאיתא במדרש שהגיעו המים עד אפו של נחשו בו עמינדב. לכך כתוב **בתוך הים**. ורק אח"כ נעשה להם יבשה – לכת צדיקים אלו המים היו ממש **חומה** עם ו'. להצילם מכל רע. אבל בפסוק כט מדבר על כת הרשעים שלא נכנסו עד שראו יבשה לכך כתוב אצלם **הלכו ביבשה** קודם **בתוך הים** לאלו המים היו **חמה** מלשונו כעס שרצו לשוטפם. (הגר"א) *
- ק. קודם שפשט ידו בזבול הוא בית המקדש מצווה הקב"ה שימחו את זכר עמלק. אבל לאחר שפשט ידו בבית המקדש הוא בכבודו ימחה. וזהו שאמר **פי מחה אמחה** וכתב **פי יד על פס ים מלחמה לי-הוה בעמלק מדר דר**. (שמות יז טז) ויעשה עמו מלחמה בעד ישראל למען שמו אמו. (תוספות השלם)
- א"נ** כשירצה עמלק להילחם עמד אתו לרשות **תתמחה אתו זקר עמלק**, וכשילחם בגבעה אני אמחה אותו דכתיב **פי יד על פס ים**, ידו של עמלק יפשוט על פס ידו של הקב"ה מלחמת לה' בעמלק. (מושב זקנים)
- ר. רחל אמנו – כיון שנתעסקה לגנוב את התרפים אשר בהן נחש ינחש לבו. ומסרה עצמה להפריש את אביה מכישוף. לפיכך לא שלט הכישוף בורעה. ולפי זה מובן איד יכלו בני אפרים לצאת מארץ מצרים. שהרי היו מזרעה של רחל. שלא שלט בהם כישוף כלל. (נפש כל חי - מערכת כ אות טז)
- א"נ** לפי שהיו בני אפרים מזרע המלוכה ולא היו בשעבוד משום כבודו של יוסף. ולכן היה באפשרותם לצאת. (שפתי כהן עה"ת)
- ש. ששים אמה היה גובה המן – איתא במדרש (תנחומא) אמר ר' יהודה הלוי ב"ר שלום חשבון הוא שהיה המן יורד לישראל בכל יום מזון שני אלפים שנה. ונבדו ששים אמה. כתיב במבול **ביום הזה נבקעו כל מעינת וגו'** (בראשית ז יא). וכתב במו **ויצו שחקים ממעל ודלתי שמים פתח**. (תהלים ע"ח כג). הדלת ארבע חלונות. וכתב **נצר חסד** (שמות ל"ד ז). וכתב **פקד עון אבת וגו'**. מכאן שמדה טובה מרובה על מדת פורעניות חמש מאות כפלים. שתי חלונות שנפתחו במבול ירדו כל אותו הגשמים שנים עשר חדש. וכאן כתיב **ודלתי שמים פתח**, מכאן שהיה המן יורד בכל יום מזון שני אלפים שנה. (בשלח כא) כנגד שישים ריבוא מישאל שיצאו ממצרים ואכלו את המן. (רבינו יהודה החסיד)
- ת. תענית ציבור גזר משה במלחמת עמלק לפיכך הוצרכו לתמוך בידי חמת חולשת התענית. (מלאכת שלמה ר"ה פ"ג מ"ח בשם לבוש החור סימן תרי"ט)

וכן אצל שאול נאמר נִיָּאֵל שְׂאוּל אֶת הַעַם לְאֹמֶר אַרְוֵה הַאִישׁ אֲשֶׁר יֵאֶכֶל לֶחֶם עַד הָעֶרֶב וְנִקְמְתִי מֵאִיבֵי וְלֹא טַעַם פֶּל הַעַם לָחֶם. (שמואל א יד כד)
המשך - פירש המצודות דוד - השביע את העם לבל יאכלו מאומה עד הערב למען לא יהיו טרודים במאכלם להנקם מפלשתים. כתב המלבי"ם - ויש סברה שהיתה גזרתו גזירת תענית, שיתענו כל היום כדי שזכות עינויים ותשובתם תועיל להם שינקמו מאויביהם.

מקורות / חידויו *

א. ומה שאמר 'ש'ר' לא נאמר, אלא 'ישיר' (שמות טו, א) נראה לי כס"ד שנרמזה עולם הבא כאן כי עולם הבא נבראת ביו"ד וידוע תרי עולם הבא יש חד הוא עולם שיהיה לגופים אחר התחייה שזה גם כן נקרא בשם 'עולם הבא' וחד עולם הנשמות ושניהם נרמזים באות יו"ד לכך אמר 'ישיר' שהוא 'ש'ר יו"ד יו"ד'. (בן יהוידע שם)

ו. מצות ערבה פיצד? מהום היה למטה מירושלים ונקרא "מוצא". יורדיו לשם ומלקטיו משם מורכבות של ערבה. ובאיו וזוקפיו אותו בצדי המזבח. וראשיהן כפופין על גבי המזבח. תקעו והריעו נתקעו. בכל יום מקיפין את המזבח פעם אחת ואומרים: "אנא ה' הושיעה נא. אנא ה' הצליחה נא". רבי יהודה אומר: "אני והו הושיעה נא". פרש"י - אני והו - בגימטריא אנא ה' ועוד משבעים ושתיים אותיות ומהן שם המפורש של פסוק ראשון ואחרונה של אמצעי וגו' ניבא ב' מחנה וגו'. ויש משה את ידו וגו' ושלשתו בני שבעים ושתיים אותיות ומהן שם המפורש של פסוק ראשון ואחרונה של אמצעי וראשונה של אחריו וכו' בזה הסדר כולו. השם הראשון והו ויו"ו של ויסע ה"א דכל הלילה ויו"ו דויט. ושם השלשים ושבע הוא אני אל"ף דמאחריהם ונו"ו ראשון דהענו בחשבון של מפרע ויו"ד דרוח קדים. (סוכה מה.) ובו קרע משה את הים, ולפי שמתחילה הזכירו משה על המים לפיכך בהושענות בחג שבו אנו נדונים על המים אנו מזכירים ממנו שתי תיבות הראשונות לשתי החצאין אני והו כאילו הזכרנו כולו. (ספורנו) ע"ב בגימטריא חסד 72 כפול 3=216 גבורה ח. בקש הקדוש ברוך הוא לעשות חזקיהו משיח, וסנחריב גוג ומגוג. אין הכוונה שיהיה הוא מלך המשיח ממש ותהיה הגאולה השלימה שעתידי להיות בימיו, אלא הכוונה שיתן לו הקדוש ברוך הוא מעלות דוגמת מעלות המשיח ויעשה לו נוראות ונפלאות מעין נוראות ונפלאות שיהיו למלך המשיח. ומה שאמר 'סנחריב גוג ומגוג' הכונה שתהיה מפלת סנחריב במקום מפלת גוג שבמפלת סנחריב תמהה ותתבטל קליפת גוג ומגוג ואז יאבדו באותו זמן גוג ומגוג במקום שהם יושבים ותתבטל מלחמת גוג ומגוג ולא תהיה לעתיד כי יאבדו הם וקליפתם לגמרי ומדת הדין קטרגה כיון שלא אמר חזקיהו המלך ע"ה שירה על הנסים שעשית לו הן ברפואתו ומעמד השמש והן במפלת סנחריב אין ראוי שיזכה ליקח מן המעלות הראויים למלך המשיח כלום. והא דמת הדין תלתה הדבר הזה בשירה מפני דידוע שבשירה יהיה מיתוק הגבורות וכל צדיק שהוא מבחינת הגבורות יש לו כח למתק הגבורות בשירה טפי משאר צדיקים ולכן תמצא אברהם אבינו ע"ה כשחפר הבארות לא נתקיימה חפירתם כי באו הפלשתים וסתמום שמלאום עפר (בראשית כו, טו) אבל יצחק אבינו ע"ה כיון שהוא עצמו מבחינת הגבורות כי הוא עטרא דגבורה אז כשחזר והחפר הבארות ההם נתקיימו מעשיו, ולכן אמר פי עתה הרהיב ה' לנו ופרינו בארץ (בראשית כו, כב) ופרשתי בס"ד מה שאמר 'בארץ' רמז בוה קיום הארץ הוא על ידי הגבורות. ולכן אם תמלא אותיות הקאָרץ כזה ה"א אל"ף ר"ש צד"י יעלה המלוי תל"ה שהם ה' פעמים אלקים [430=5×86] עם חמשה אותיות השורש שלהם. (בן יהוידע שם)

בקש הקב"ה לעשות חזקיהו משיח וכו'. יש לדקדק במאמר זה דאטו משום שלא אמר שירה יתבטל מלהיות משיח ועי"ז נחרב הבית ב' פעמים ויהיה כל הצער הגדול בשמים ובארץ כמה מאות שנים והלא טוב למחול על השירה ולא ימשך הרבה אבות נזיקין מזה.

ואפשר במ"ש בזהר הקדוש דבשירת הים נמחלו עונותיהם של ישראל. והשתא אפשר דחזקיה מצד עצמו היה מתוקן והנה נכון להיות משיח. אך בישראל היו כמה וכמה חטאות הצבור והיחיד והן הם המעכבין גאולת ישראל בעוה"ר ואם חזקיה היה אומר שירה ומשתף ישראל עמו והיו נמחלין עונותיהם ואז היתה שעת הכושר להביא משיח להיות חזקיה נכון ומתוקן אבל כיון שלא אמר שירה עונות ישראל עכבו הגאולה. וכתוב למרבה המשרה והם סתומה באמצע תיבה לרמזו דמשיח שהי"ל לבא באמצע הזמן נסתם ואות מ' רומז למשיח. ונסתם בתיבה רמז שלא אמר שירה תיב"ה ומגד"ל עז. והכי פירושא דקרא למרבה המשרה שהוא חזקיה ולשלום כשהיה לו שלום שניצול מסנחריב. אין קץ. כלומר על ידי שלא אמר שירה הרמזו במ"ס סתומה אין קץ שלא היה משיח. והטעם על כסא דוד ועל ממלכתו שאמר כמה שירות להכין אותה ולסעדה ועכ"ז לא היה משיח ואיך חזקיה שלא אמר שירה יזכה לכך והם דברי מדת הדין כמ"ש בסוגיין. וענין בעשיתו משיח היינו שתבא אליו יחידה מבחינת א"א ויתוקנו כל העולמות. וענין סנחריב שיהיה גוג ומגוג היינו דמחנה סנחריב גדול יתר מאד ומעין דוגמא יהיה בגוג ומגוג כמ"ש בשמעתין ומסתמא היו כל האומות שם וסנחריב היה מושל בכל העולם והיה ראש לסט"א. ולפי מרדס כמ"ש מי כָּבַל אֶל־הַי הַאֲרָצוֹת (ישעיהו לו, כ) עוד יתקצף וירגזו כמו גוג ומגוג על יְ-הוָה וְעַל מְשִׁיחוֹ (תהלים ב) ואז יתגלו הרהמים מבחינת א"א ויתבטלו כל הקליפות וחזקיה יהיה משיח ותהיה גאולת עולם. (פתח עינים שם)

מ. **אי נמי** אפילו אם נאמר משה רבינו ע"ה גם כן כתב שם המפורש התם לא שהה השם בתוך המים כדי שימחק אלא ברגע אחד עלה והעלה עמו ארונו של יוסף ונטלו משה רבינו ע"ה ולא בא לידי מחיקה, אך כאן צריך שישאר החספא שכתוב עליו השם בתוך המים לעולם ובוודאי לפי רוב השנים יבא לידי מחיקה ממה נפשך אם יהיה על צד המונח על מי התהום ימחק ברוב הימים במי התהום ואם יהיה כתוב בצד השני ימחק ביין של נסכים היורד עליו מן השתין בכל יום. ולפי האומרים שכתב על עץ 'עלה שור' נראה לי דכתב שם אב"ג ית"ץ [אָנָּא פְּכֶם גְּדַלְתָּ מִיְיָנָה תִּתִיר צְרוּרָה] שמספרו שור [506].

ועוד נראה לי בס"ד דמשה רבינו ע"ה יתכן כתב השם מפורש בחקיקה ולא בכתיבה בדיו, אך כאן דוד המלך ע"ה שעלה בידו אותו חספא שהיה מונח על פי התהום על פי גזרתו יתברך מששת ימי בראשית בעבור שמירת העולם שלא יעלה משם התהום רצה לכתוב שם המפורש על אותו חספא כדי שירד למקומו הראשון למטה כאשר הונח שם בששת ימי בראשית ולכן לא רצה לכתוב השם בחקיקה באותו חספא כי בחקיקה נחסר מגוף החספא ונעשה בו שינוי והוא לא רצה לעשות בגוף החספא שיהיה מונח כאשר הונח שם בששת ימי בראשית אלא שינוי אלא שישאר כתוב עליו השם בדיו וצורך בתיבת שם המפורש היה בעבור להוריד את החספא למקומו הראשון שיהיה מונח כאשר הונח שם בששת ימי בראשית. (בן יהוידע שם) א"ב כיון שאמר על יוסף הצדיק קיים זה כל מה שכתוב בזה, לכך משה הטיל שם השם למים להוציא את הספר תורה מהתהומות השקוע במים, וכל תורה כולה שימותיו של הקב"ה ומה ייתן ומה יוסיף עוד שם אחד שכתב משה. לפי שהיה לארונו של יוסף דין של ספר תורה עצמו. (ענין כל חי להגא"ח פלאגי - סוכה גג) א"ב - משה רבינו כתב שם המפורש בלשון תרגום. כתב בשו"ת זרע אמת (ח"ב יו"ד סי' ק"כ) שהתשב"ץ (ח"א סי' ב') הורה שאם האזכרות כתובות בלשון תרגום מותר למוחקם, שאין איסור אלא בשבעה שמות, ולא עדיף תרגום שלהם משאר כינויים שמותר למוחקם, ואין נקרא כתב אלא אשורית. ושכן כתב הרמב"ם (פ"ב מהל' שבועות ה"ב) שהשמות שהם בשאר לשונות דינם ככינויים לענין שבועה. (אשכול יוסף) א"ב לפני מתן תורה לא נצטוו על איסור מחיקת השם, ובשביל שבועת יוסף לא היה ירול להחמיר (השירן לנר)

פ. **זה פסלו של מיכה** - כשכתב משה את השם והשליכו על גילוס להעלות ארונו של יוסף בא מיכה ונטלו בהחבא והיינו דכתיב וְעֵבֶר בְּיָם צָרָה כשהעביר הקדוש ברוך הוא לישראל עבר מיכה עמהם שבידו השם לעשות העגל. ל"א מיכה עשה פסל והביאו עמו כשעברו ישראל הים. (רש"י - סנהדרין קג.)
והכה בים גלים - אמר ר' יוחנן זה פסלו של מיכה כלומר כשעברו ישראל בים (עברו) [עבר עמהם מיכה] שהיה עתיד לעשות פסל ולהצר להן לישראל שהרי מתו על ידו מישראל כמה אלפים לפי שהקפידו על כבוד עצמן בפילגש בגבעה ולא הקפידו על כבודו של שם בפסלו של מיכה ואף ע"ג דעיקר קרא לעתיד כתיב אפילו הכי דרשינן ביה הכי משום דכתיב לעיל מינה (זכריה י ח) אֲשֶׁרְקָה לָהֶם וְאֶקְבָּצֵם פִּי קְדִיתִים וְרַבּוּ קָמוּ רַבּוּ. כלומר ורבו לעתיד קמו רבו מתחילה מיציאתם מצרים והדר כתיב וְעֵבֶר בְּיָם צָרָה אלא מעיקרא נמי הכי והוה וכוון דמייירי נמי לשעבר דרשינן ביה הכי ויש לפרש דכולה מילתא לעתיד קא דרשינן לה שלעתידי עתידה צרה לעבור עמהן בים ואי זו זה יוויש פסלו של מיכה. **ואית דמפרש** שכתב משה רבינו את השם והשליכו לים כדי לעלות ארונו של יוסף ראה מיכה ונטלו בהחבא והיינו דכתיב וְעֵבֶר בְּיָם צָרָה כשהעביר הקב"ה את ישראל בים עבר מיכה עמהם שבידו השם לעשות העגל. ולא ידעו מאי אטרחיניהו לכולי האי. **ואית דאמרי** מיכה עשה פסל והביאו עמו כשעבר ישראל את הים. ולא מילתא היא דהא קרא מוכח דבית הכי עבדיה. (יד רמה שם)

צ. **תרגום יונתן** - ארבע פימן אתעבידו בני ישראל על גיף ימא דסוף תדא אַמְרָה נִיחֹת לִימָא נִתְדָא אַמְרָה נִיחֹת לִימָא נִתְדָא אַמְרָה נִסְדְרָה לִקְוִלְיָהוּן סְדְרִי קָרְבָא נִתְדָא אַמְרָה נְבִלְפָלָא לִקְוִלְיָהוּן וְנְעֵרְבָבָה יתְהוּן: פְּתָא דְהִנְהָ אַמְרָה נִיחֹת לִימָא אַמְרָה לְהוּן מְשָׁה לָא תְדַחְלוּן אַתְעַתְדוּ וְחִמּוּן ית פּוּרְקָנָא דִּי דְעֵיבִיד לְכוּן יוּמָא דִּי: פְּתָא דְהִנְהָ אַמְרָה נִיחֹת לִימָא נִתְדָא אַמְרָה לְהוּן מְשָׁה לָא תְתִיבּוּן אַרְוּם הִיכְמָא דְחִמּוּתוּן ית מְצָרָא יוּמָא דִּי לָא תּוּסְפוּן לְמִיחְמִיהוּן תּוּב עַד עֶלְמָא: **ארבע כתות נעשו ישראל על הים**, אחת אומרת ליפול אל הים, אחת אומרת לשוב למצרים, ואחת אומרת לעשות מלחמה כנגדן, ואחת אומרת נצווה כנגדן.

שבעים פנים לתורה, לעיתים תהיה יותר מתשובה אחת
התשובות אינם להלכה למעשה, הערות והארות יתקבלו בברכה

לעילוי נשמת הרב חפץ בן אסתר זצ"ל